

Ἐν ταῖς ὡς ἄνω φράσεσιν ὁ τύπος τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς εἶναι βεβαίως εἰλημμένος ἐκ Πράξ. 3, 15¹, ἐνῶ ἐκ τοῦ Ἑβρ. 2, 10² εἶναι εἰλημμένη ἡ φράσις:

τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν
Χριστὸν δοξολογήσωμεν...³.

Περαιτέρω ὀνομάζεται ὁ Ἰησοῦς ἀρχηγὸς τῆς ἀναστάσεως⁴ καὶ ἀρχηγὸς τῆς γαλήνης⁵, ἡ δὲ Θεοτόκος ἀρχηγὸς νοητῆς ἀναπλάσεως⁶. Ὁ διάβολος τέλος καλεῖται τοῦ σκότους ἀρχηγός⁷.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΑΡΧΗΓΕΤΗΣ

α') Κλασσικοὶ συγγραφεῖς.

Τὸ παλαιότερον γραπτὸν μνημεῖον, ἐν ᾧ ἅπαντᾶ ἡ λ. ἀρχηγέτης εἶναι ἢ εἰς τὰ μέσα τοῦ 8ου π.Χ. αἰῶνος ἀναγομένη⁸ δελφικὴ μαντεία, ἡ « Λυκούργειος ρήτρα » καλουμένη καὶ παρὰ Πλουτάρχῳ ἐν τῷ ἔκτῳ κεφαλαίῳ τοῦ Βίου τοῦ Λυκούργου εὑρισκομένη. Ἐκεῖ ἀναφέρεται ἡ λέξις δῖς, ἐν τῇ δωρικῇ αὐτῆς μορφῇ ἀρχαγέτας:

Τριάκοντα γεροσίαν σὺν ἀρχαγέταις καταστήσαντα⁹

καί:

τοὺς πρεσβυγενέας καὶ ἀρχαγέτας ἀποστατήρας ἤμεν¹⁰.

Ἡ λέξις νοεῖται τακτικῶς. Αὐτὸς ὁ Πλούταρχος ἐρμηνεύων αὐτόθι λέγει: ἀρχαγέται δ' οἱ βασιλεῖς λέγονται¹¹. Πλείονα ἰδ. ἐν τῷ Β' μέρει, ἔνθα ἐξετάζεται ἡ λέξις ὑπὸ θρησκευολογικὴν ἔποιψιν.

Ἐν συνεχείᾳ κατόπιν εὑρισκομεν τὴν λέξιν παρ' Αἰσχύλῳ. Ὡς

1. Ἰδ. ἄνωτ. σελ. 41.

2. Ἰδ. ἄνωτ. σελ. 41.

3. 5ον ἀναστ. στιχηρ. ἔσπερ. Σαββ. πλ. α' ἤχου.

4. Εὐχὴ ἔσπερ. Πεντηκοστ. β'.

5. Μικρ. παρακλ. κανὼν εἰς τὴν Θεοτόκον ᾠδὴ γ', τροπάρ. 3.

6. Ἀκάθ. ὕμν. οἶκος 19, στ. 2α.

7. Ὁρθρ. Μ. Σαββ. Ἐγκώμια Ἐπιταφίου, στάσις Β', τροπάρ. 45.

8. Ἰδ. Busolt, Gr. Staatskunde, I, σελ. 43. II, σελ. 647. 679.

9. Βίοι παράλλ. 43 Α.

10. Αὐτόθι C.

11. Αὐτόθι B.

δὲ ἡ λέξις ἀρχηγός, οὕτω καὶ ἡ ὁμώνυμος ταύτης ἀρχηγέτης χρησιμο-
ποιεῖται ὑπ' αὐτοῦ τακτικῶς, ὑπὸ τὴν σημασίαν τοῦ ἡγεμόνος, τοῦ
ἀρχοντος, τοῦ κυριάρχου, τοῦ βασιλέως :

τοῦ γηγενοῦς γάρ εἰμι* ἐγὼ Παλαίχθονος
Ἴνις Πελασγός, τῆσδε γῆς ἀρχηγέτης ¹

καὶ ἀλλαχοῦ :

τῆσδε γῆς ἀρχηγέται ².

*Ὁμοίως ἐν τῷ στίχῳ :

δυσιάνων κακῶν ἄναξ *Ἐτεόκλεις ἀρχηγέτα ³

ἡ λ. ἀρχηγέτης, τιθεμένη παραπλεύρως τῆς ὁμωνύμου αὐτῆς
ἄναξ, ἐπεξηγεῖται.

Παρομοίως χρησιμοποιοεῖ τὴν λέξιν καὶ ὁ Σοφοκλῆς ἐν τῇ
φράσει :

πότερον ἐχώρει βαιός, ἢ πολλοὺς ἔχων
ἄνδρας λοχίτας, οἱ' ἀνὴρ ἀρχηγέτης ; ⁴

*Ἐξ ἐναντίας ὁ Εὐριπίδης χρησιμοποιοεῖ τὴν λέξιν χρονικῶς.
Οὕτω γράφει :

θεοὺς μὲν ἡγοῦ πρώτον, *Ἡλέκτρα, τύχης
ἀρχηγέτας τῆσδ',... ⁵

= πρωταιτίους, δημιουργούς.

Τὴν ἔννοιαν τοῦ γενάρχου συναντῶμεν ἐν ταῖς φράσεσι :

Δαναϊδῶν ἀρχηγέτα ⁶

καί :

τῷ γένους ἀρχηγέτη ⁷,

ἃ προβλ. πρὸς τὰ ἀνωτέρω « ἀρχηγός τοῦ γένους ».

Παρὰ Πινδάρῳ ἀπαντᾷ ἡ λ. δις ὑπὸ τὴν δωρικὴν αὐτῆς μορ-

1. *Ἰκέτ. 251.

2. Αὐτόθι 184.

3. *Ἐπιτ. ἐπὶ Θήβ. 999.

4. Οἶδ. Τύρ. 750 - 751.

5. *Ἡλ. 890 - 891.

6. Τρ. 447.

7. *Ορ. 555.

φήν ἀρχαγέτας, εἰς ἀμφοτέρας δὲ τὰς περιπτώσεις κέκτηται ἡ λ. τὴν σημασίαν τοῦ ἐπωνύμου ἥρωος :

Τλαπολέμω ἴσταται Τιρυνθίῳ ἀρχαγέτα, ὥσπερ θεῶ¹

καί :

‘Ο δ’ ἀρχαγέτας ἔδωκ’ Ἀπόλλων².

‘Ομοίως καὶ ὁ Ἀριστοφάνης χρησιμοποιεῖ τὴν λ. ὑπὸ τὴν σημασίαν τοῦ ἐπωνύμου ἥρωος, ὡς ἐν τῇ φράσει :

εἰτ’ ἀλεκτρις ἢ δεκέτις οὔσα τ’ ἀρχηγέτι³

= τῇ Ἀθηνᾷ.

Τακτικῶς χρησιμοποιεῖ τὴν λέξιν ὁ Ἡρόδοτος :

...οἱ Ἕλληνες, αὐτίκα βουλευομένοισί σφι ἐδόκεε στρατεύεσθαι ἐπὶ τὰς Θήβας καὶ ἐξαιτέειν αὐτῶν τοὺς μηδίσαντας, ἐν πρώτοισι δὲ αὐτῶν Τιμηγενίδην καὶ Ἀτταγῖνον, οἱ ἀρχηγέται ἀνὰ πρώτους ἦσαν⁴.

Οἱ Τιμηγενίδης καὶ Ἀτταγῖνος ἦσαν οἱ ἡγέται τῆς μηδισίας ἀριστοκρατίας τῶν Θηβῶν. Τὸ « ἀνὰ πρώτους » = μεταξὺ τῶν πρώτων, νοητέον τακτικῶς. Χρονικὴ ἐρμηνεῖα δὲν εὐοδοῦται, ἐφ’ ὅσον καθ’ Ἡρόδοτον σύμπασα ἡ ἀριστοκρατία ἐμήδισε καὶ οὐχὶ πρώτοι (χρονικῶς) οἱ προεξάρχοντες αὐτῶν Τιμηγενίδης καὶ Ἀτταγῖνος.

‘Ο Ξενοφῶν χρησιμοποιεῖ τὴν λέξιν πρὸς δήλωσιν τοῦ γενάρχου καὶ ἐπωνύμου ἥρωος. Προβλ. τὰς φράσεις :

‘Ηρακλεῖ τε τῷ ὑμετέρῳ ἀρχηγέτη...⁵ καλοῦ γε μὴν κακείνου ὄντος, ὅτε σχόντες τὴν Εὐρουσθέως ὕβριν διεσώσατε τοὺς Ἡρακλέους παῖδας πῶς οὐ καὶ ἐκείνου τόδε κάλλιον, εἰ μὴ μόνον τοὺς ἀρχηγέτας, ἀλλὰ καὶ ὅλην τὴν πόλιν περισώσατε;⁶

καί :

ἔθαψάν τε ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ ὡς ἀρχηγέτην τῆς πόλεως σέβονται⁷.

‘Ομοίως καὶ παρὰ Πλάτωνι :

1. Ὀλ. 7, 77 - 79.

2. Πυθ. 5, 60. Περὶ τοῦ κατ’ ἐξοχὴν ἀρχηγέτου Ἀπόλλωνος ἰδ. ἐπόμε. μέρος τῆς ἐργασίας.

3. Λυσιστρ. 644.

4. 9, 86.

5. Ἑλληνικά 6, 3, 6. Ὀμιλεῖ περὶ τῶν Λακεδαιμονίων. Περὶ Ἡρακλέους ἰδ. μέρος Β’.

6. Αὐτόθι 6, 5, 47.

7. Αὐτόθι 7, 3, 12. Ἰδ. ἐπόμε. μέρος.

...ὁ πρόγονος αὐτῶν ὑποδέξαιτο τὸν Ἡρακλέα, γεγονῶς αὐτὸς ἐκ Διὸς τε καὶ τῆς τοῦ δήμου ἀρχηγέτου θυγατρὸς¹.

Καὶ παρὰ Δημοσθένει :

ἦρω ἀρχαγέτα οὗ ἐπώνυμοί ἐστε².

Ἡ λ. δηλοῖ τὸν ἐπώνυμον ἦρωα, ἓνα τῶν δέκα ἐπωνύμων ἠρώων ἐν Ἀθήναις.

Ὁ Λυκόφρων χρησιμοποιεῖ τὴν λέξιν ἐν τῇ φράσει :

τὸν ἢ παλίμφρων Γοργᾶς ἐν κλήροις θεῶν καθιερῶσει, πημάτων ἀρχηγέτις³

= αἷτιος, δημιουργός.

Παρὰ Πολυβίῳ ἀπαντᾷ ἡ λ. τακτικῶς μὲν ἐν τῇ φράσει :

Σελεύκεια μὲν, ἀρχηγέτις οὖσα καὶ σχεδὸν ὡς εἰπεῖν ἐστία ὑπάρχουσα τῆς δυναστείας⁴

ἐνθα ἡ λ. σημαίνει τὴν πρώτην τῇ τάξει πόλιν, τὴν πρωτεύουσαν, τὴν μητρόπολιν, χρονικῶς δὲ ἐν ταῖς φράσεσιν :

ἐξηγεῖσθαι περὶ κτίσεων, συγγενειῶν, μεταναστεύσεων, ἀρχηγετῶν⁵

= κτιστῶν, ἰδρυτῶν (πόλεως, ἔθνους).

Καί :

κατένειμαν αὐτὸν εἰς τοὺς ἐπωνύμους τῶν ἀρχηγετῶν⁶

ἐνθα ἡ λ. δηλοῖ τὸν ἐπώνυμον ἦρωα τῆς φυλῆς, τὸν γενάρχη, τὸν ἰδρυτὴν τοῦ γένους.

Παρὰ Φιλοδήμῳ ἀπαντᾷ ἡ φράσις :

Μέγαν δ' οὖν αὐτὸν (τὸν Ζήνωνα), εἰ καὶ μὴ σοφόν, ὁμολογοῦσι γεγονέναι καὶ τῆς ἀγωγῆς ἀρχηγέτην⁷.

Ὀλίγον ἀνωτέρω λέγει ὁ Φιλόδημος ὅτι οἱ Στωϊκοὶ πάντες ὡς εἰπεῖν τὰ πρωτεῖα τῆς ἀγωγῆς ἀπονέμουσιν αὐτῷ⁸. Ἡ ἀγωγή ἐνταῦθα σημαίνει βεβαίως τὸ ὅ ὃ Ζήνων ἰδρυσε φιλοσοφικὸν σύστημα καὶ ὃ

1. Λυσ. 205 C - D.

2. 1072, 25.

3. Ἀλεξάνδρα 1349 - 1350.

4. 5, 58, 4.

5. 34, 1, 3.

6. 16, 25, 9.

7. Περί στωϊκῶν Herc. Volum. 339, 12, 19 - 22 = W. Grönert, Kollotes und Menedemos, σελ. 59.

8. 339, 11, 7 - 9 = W. Grönert, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 58.

ἀρχηγέτης τῆς ἀγωγῆς = ὁ ἰδρυτής τοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος, τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς.

Φίλων ὁ Ἰουδαῖος χρησιμοποιεῖ πολλάκις τὴν λέξιν, κυρίως χρονικῶς, ὑπὸ τὴν σημασίαν τοῦ γενάρχου. Οὕτω πρὸς τοῖς ἄλλοις ὀνομάζεται ἀρχηγέτης ὁ Ἀδάμ, ὁ πρῶτος ἄνθρωπος¹, ὁ γενάρχης πάντων ἀνθρώπων.

Ὁ Ἀβραὰμ καλεῖται ὑπὸ τοῦ Φίλωνος τοῦ σύμπαντος Ἰουδαίων γένους ἀρχηγέτης² καὶ πρῶτος καὶ ἀρχηγέτης τοῦ ἔθνους³.

Ὁ Θεὸς ὀνομάζεται ἀρχηγέτης ἅπαξ, ἐν τῇ φράσει :

Τοῦ δὲ παντὸς οὐκ ἄρα ἀρχηγέτης ὁ κτίστης καὶ πατὴρ αὐτοῦ ;⁴

Ὁ σύνδεσμος ἀρχηγέτης - κτίστης ἐνθυμίζει ἐλληνιστικὰ πρότυπα⁵.

Τὸ δὲ πατὴρ κεῖται ἐγγὺς τῆς χρονικῆς ἐρμηνείας τοῦ ἀρχηγέτης - γενάρχης. Παρὰ τὴν ἐξωτερικὴν ταύτην σχέσιν δέον ὅπως μὴ νοήσωμεν τὴν λέξιν χρονικῶς ἀλλὰ τακτικῶς ἐν ἐναντία περιπτώσει, νοουμένου τοῦ ἀρχηγέτου χρονικῶς, ὁ στίχος ταυτολογεῖ : τοῦ παντὸς ἰδρυτῆς (δημιουργὸς - γενάρχης) εἶναι ὁ ἰδρυτής (δημιουργὸς) καὶ γενάρχης αὐτοῦ — ὅπερ ἄτοπον. Ἐὰν ὅμως νοήσωμεν τακτικῶς = κυρίαρχος, ἐξουσιαστής, εὐοδοῦται ἡ ἐρμηνεία : ἐξουσιαστής τοῦ παντὸς εἶναι ὁ δημιουργὸς καὶ πατὴρ αὐτοῦ.

Ὁ Πλούταρχος⁶ χρησιμοποιεῖ τὴν λ. τακτικῶς ἐν τῇ φράσει :
ὄντων οὖν ἀρχηγειῶν ἐπὶ καὶ βασιλέων, ὀγδόου δὲ τοῦ Ἐχελάου πυθοχρήστου τῆς ἀποικίας ἡγεμόνος...⁷.

Τὸ ἀρχηγέτης θεωρεῖται ἐνταῦθα συνώνυμον τῶν βασιλεὺς καὶ ἡγεμόνων.

Ἐν τῇ φράσει :

ἡμῖν δὲ τοῖς Ἀθηναίοις, ὡς οἱ πατέρες λέγουσιν, ἀρχηγέτις Ἀθηναῖα καὶ πατρῶος Ἀπόλλων ἐστίν⁸

ἡ λέξις ἀρχηγέτις σημαίνει βεβαίως τὴν ἐπώνυμον τῆς πόλεως προστάτιν.

1. Κατὰ Μωϋσ. κοσμοπ. 142. Πρβλ. Ἀβρ. 9.

2. Βίος Μωϋσ. I 7.

3. Ἀβρ. 276.

4. Περί μέθ. 42.

5. Ἰδ. ἄνωτ.

6. Περί τῆς ἐν τῷ βίῳ τοῦ Λυκούργου ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἀναγραφόμενης Δελφικῆς ρήτρας ὁμιλήσαμεν ἤδη ἐν ἀρχῇ τοῦ κεφαλαίου.

7. 163 B.

8. Βίοι παράλλ. (Ἀλκιβ.) 192 E.

Παρά Π α υ σ α ν ί α ἡ λέξις ἀπαντᾷ δὲ, ἀναφερομένη ἅπαξ εἰς τὸν Ἄπόλλωνα¹ καὶ ἅπαξ εἰς τὸν ἦρωα τῆς Τρωνίδος:

ἔστι δὲ τῆς Δαυλίας χώρα καλουμένη Τρωνίς· ἐνταῦθα ἦρωον ἦρω Ἄρχηγέτον πεποιήται².

Πλείονα ὅμως περὶ τούτων θέλομεν εἶπει ἐν τῷ ἐπομένῳ μέρει τῆς παρούσης ἐργασίας.

Παρά Αἰλίῳ Ἄ ρ ι σ τ ε ῖ δ ῆ ἐν ταῖς φράσεσιν:

ἐπόθει δ' ἄρα καὶ ἡ τῆς πόλεως φύσις οἰκιστὰς διτιούς, δύο τὰς ἀρχηγέτιδας νέμουσα³

καί:

οὐδὲν τούτων ἄρα οἶεσθε οὔτε πρὸς τοὺς ἄλλους θεοὺς οὔτε πρὸς τὴν Ἀθηνᾶν εἶναι, ἡ κοινὴ μὲν ἀρχηγέτις ἀμφοῖν ταῖν πόλειν, τῆς δ' ἐκείνων τὴν ἐπωνυμίαν ἔχει;⁴

ἡ λέξις ἀναφέρεται εἰς τὰς ἐπωνύμους θεάς, ἐνῶ ἐν τῇ φράσει: (Ζεὺς) ἐστὶ πρῶτός τε καὶ πρεσβύτατος καὶ ἀρχηγέτης τῶν πάντων, αὐτὸς ἐξ αὐτοῦ γενόμενος⁵

ἡ λέξις ἔχει χρονικὴν σημασίαν, δηλοῦσα τὸν ἐξ οὗ τὰ πάντα προῆλθον, τὸν μὴ δεόμενον αἰτίου αἴτιον τῶν πάντων. Προβλ. ἄνωτ. παραλλήλους ἐκφράσεις.

Ἐπὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ γενάρχου ἀπαντᾷ ἡ λ. παρὰ Δίῳ νι τῷ Κ α σ σ ί ω:

ὁ Ῥωμύλος ἐκεῖνος ὁ ἀρχηγέτης ἡμῶν⁶, τοῦ γένους ἀρχηγέτης⁷, Ἀφροδίτης ὡς καὶ ἀρχηγέτιδος τοῦ γένους αὐτοῦ οὔσης⁸.

β') Ἐπιγραφαὶ – Πάπυροι.

Ἐν ταῖς Ἐπιγραφαῖς σχεδὸν πάντοτε ἡ λέξις ἔχει λατρευτικὴν σημασίαν, ἀναφερομένη εἰς θεοὺς, κυρίως εἰς τὴν Ἀθηνᾶν:

Ἀθηνᾶ ἀρχηγέτιδι καὶ θεοῖς πᾶσι⁹

1. 1, 42, 5.

2. 10, 4, 10. Ἰδ. καὶ κατωτ.

3. I 269 A ed. Dindorf.

4. I 405 C ed. Dindorf, προβλ. αὐτόθ. Α.

5. I 3 A ed. Dindorf.

6. 56, 5, 4.

7. 7, 4.

8. 3, 22, 2.

9. C.I.G. 476.

Ἦ δῆμος... Ἰθηνᾶ ἄρχηγέτιδι ¹
 Παλλὰς Ἰρεχθειδᾶν ἄρχαγέτι ²
 Τῆ θεῶ τῆ ἄρχηγέτιδι καὶ σωτεῖρα τῆς πόλεως ³
 Θεῶ μεγίστω ἄρχηγέτη Ἰπόλλωνι ⁴.

Ἦμοίως :

Ἦ δεῖνα ἀνέθηκε Ἰρχηγέτη ἠρωῖ ἄγαλμα ⁵
 Ἦδὸς δὲ ἠ ἐπὶ τὸν Ἰρχαγέτην ἔξει πλάτος καλάμους δύο ⁶.

Διὰ τῆς λ. Ἰρχαγέτης ἐνταῦθα σημαίνεται τὸ ἐν Τρωνίδι τῆς Δαυλίας ἠρωῖον ἠρω Ἰρχηγέτου ⁷, ὃν ἀπλῶς ὁ Ἰρχαγέτης ὀνομαζόμενον, « Ἰάνθιππον οὐκ ἄφανῆ τὰ ἐς πόλεμον, οἱ δὲ Φῶκον εἶναι τὸν Ἰορνυτίωνος τὸν Σισύφου φασίν » ⁸.

Ἦπίσης :

Ἦδοξε τῶ δάμω ἄγαθᾶ τύχα. Ἦξασθαι μὲν τοὺς ἠερεῖς καὶ τοὺς ἠεροθύτας τῶ Ἰλίω καὶ τῶ Ἰρόδω καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς πᾶσι καὶ πᾶσαις καὶ τοῖς ἄρχηγέταις καὶ τοῖς ἠρωσι ⁹.

Τὴν σημασίαν τοῦ ἠγεμόνος, τοῦ βασιλέως ¹⁰, ἔχει ἠ λέξις ἐν τῆ ἐπιγραφῆ :

Ἰρηξάνωρ ἄρχαγέτας ¹¹.

Ἦν λίαν ἐφθαρμένω παπύρω ἐκ τῶν ἐν Ἰρομουπόλει τῆς Αἰγύπτου εὔρεθέντων, ἄπαντᾶ ἠ λέξις ἐν κλητικῆ : ἄρχηγαίτα ¹² (sic)

1. Αὐτόθ. 477.

2. Αὐτόθ. 666 add.

3. Αὐτόθ. 2155, 7 - 8.

4. B i l a b e l - K i e s s l i n g, Sammelbuch griech. Urkunden 7747. 2ος - 3ος αἰ. μ.Χ.

5. S.E.G. XIII 26. 6ου - 5ου αἰ. π.Χ. Ραμνοῦς.

6. C.I.G. I 1732 b.

7. Παυσ. 10, 4, 10. Πρὸβλ. C.I.G., I 1732 b σχολ.

8. Παυσ. ἐνθ' ἄνωτ.

9. C a u e r, Delectus inscr. Graec. 181 = M i c h e l, Recueil d'inscriptions grecques 21, 3ος αἰ. π.Χ.

10. rex ἰδ. σχολ. εἰς ἐπιγρ.

11. Ἰρεξάνωρ Ἰρχαγέτας, I.G., XII 3, 762a = Dialectorum Graecarum exempla epigraphica potiora ed. E. S c h w y z e r 215, 1. Κατὰ τὸν E. S c h w y z e r ἠ ἐπιγραφῆ ἔχει : Ἰρεξάνωρ. Ἰρχαγέτας. Πρὸκλης. κ.λ.π. Ἦ λέξις δηλ. θεωρεῖται ὡς ἐν τῶν ἐν τῆ ἐπιγραφῆ ταύτῃ ἀναφερομένων ὀνομάτων. Πρὸβλ. τὴν ἄνωτ. ἐπιγραφὴν I.G. Ant. 483, ἐνθα τὸ ἄρχηγός θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ S c h w y z e r κύριον ὄνομα = Ἰρχηγός.

12. C. W e s s e l y, Corpus Papyrorum Hermopolitanorum I, 24, 12.

σημαίνουσα κατὰ Preisigke¹ τὸν γενάρχη (Stammvater).

Ἐν τῷ μεγάλῳ μαγικῷ πατύρῳ τῶν Παρισίων καὶ ἐν τῇ φράσει :
ἐπικαλοῦμαι σε τὸν ἀρχηγέτην πάσης γενέσεως²

ἡ λέξις ἔχει προφανῶς τὴν ἔννοιαν τοῦ αἰτίου, τῆς πρώτης αἰτίας,
τοῦ δημιουργοῦ. Προβλ. τὴν συνέχειαν :

...τὸν συναρμοσάμενον τὰ πάντα τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει, πρωτόγονε
παντὸς κτίσιτα...

γενάρχα σιγῆς...³

γ') Ἀγία Γραφή.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν συχνάκις χρησιμοποιουμένην λ. ἀρχηγός,
ἡ λ. ἀρχηγέτης ἀπαντᾷ ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ ἀπαξ καὶ δὴ ἐν τῷ πρωτο-
τύπῳ ἑλληνιστὶ συγγραφέντι Β' Μακκαβαίων :

Τὸ μὲν ἐμβατεύειν καὶ περίπαιον ποιεῖσθαι λόγων καὶ πολυπρα-
γμονεῖν ἐν τοῖς κατὰ μέρος τὸ τῆς ἱστορίας ἀρχηγέτη καθήκει. τὸ δὲ
σύντομον τῆς λέξεως μεταδιώκειν καὶ τὸ ἐξεργαστικὸν τῆς πραγμα-
τείας παραιτεῖσθαι τῷ τὴν μετάφρασιν ποιουμένῳ συγχωρητέον⁴.

Ἐκ τῆς ὅλης δομῆς τῆς φράσεως καταφαίνεται ὅτι ἡ λέξις ὑποδη-
λοῖ ἐνταῦθα τὸν δημιουργόν, τὸν συγγραφέα, λατ. auctor, ἐν ἀντιθέ-
σει πρὸς τὸν ἐν συνεχείᾳ ἀναφερόμενον « τὴν μετάφρασιν ποιούμενον », τὸν μεταφραστήν.

Ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ ἡ λέξις οὐδαμοῦ ἀπαντᾷ.

δ') Πατέρες τῆς ἐκκλησίας. Μεταγενέστεροι συγγραφεῖς.

Ἐκ τῶν Πατέρων καὶ τῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων σημειοῦ-
μεν πρῶτον τὸν Ἰουστινόν. Οὗτος χρησιμοποιεῖ τὴν λέξιν τακτι-
κῶς μὲν ἐν τῇ φράσει :

ὁ ἀρχηγέτης τῶν κακῶν δαιμόνων ὄφρις καλεῖται...⁵

== ὁ ἡγούμενος, ὁ ἄρχων, ...χρονικῶς δὲ ἐν ταῖς φράσεσι :

1. Wörterb. I. στ. 220.

2. Ἐξέδωκε C. Wessely, Griechische Zauberpapyrus von Paris und London, στ. 1748 - 1749.

3. Στ. 1755 - 1758. 1782.

4. 2, 30 - 31.

5. Ἀπολογ. 11, 28, 1.

ὁ τῆς Ἰουδαίων ἀποστάσεως ἀρχηγέτης¹

= αἷτιος, πρὸς ἣν πρβλ. τὰς ἀνωτέρω σημειωθείσας φράσεις ἀρχηγὸς τῆς ἀποστασίας, τῆς σιάσεως κ.λ.π.

Προσέτι δέ :

καὶ εἰσὶν αὐτῶ οἱ μὲν τινες καλούμενοι Μαρκιανοί, οἱ δὲ Οὐαλεντιανοὶ καὶ ἄλλοι ἄλλῳ ὀνόματι, ἀπὸ τοῦ ἀρχηγέτου τῆς γνώμης ἕκαστος ὀνομαζόμενος, δὴ τρόπον καὶ ἕκαστος τῶν φιλοσοφεῖν νομιζόντων... ἀπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ λόγου τὸ ὄνομα ἧς φιλοσοφεῖ φιλοσοφίας ἡγεῖται φέρειν².

Ἐνταῦθα ἡ λ. ἀρχηγέτης σημαίνει τὸν πρῶτον χρονικῶς, τὸν ἰδρυτὴν, τὸν τὰς βάσεις ἐνὸς συστήματος ἢ θεωρίας ἢ ἐν προκειμένῳ αἵρέσεως τιθέντα, τὸν ἐξ οὗ ἡ αἵρεσις ἀρχεται, ὅστις ἐν αὐτῶ τῷ προκειμένῳ χωρὶς παραλληλίζεται πρὸς τὸν πατέρα, τὸν ἰδρυτὴν φιλοσοφικοῦ τινος συστήματος.

Ἐν τοῖς Ψ - Κλημεντείοις ἀπαντᾷ ἡ φράσις :

τοῦ ἀρχηγέτου τοῦ ἔθνους ἡμῶν Ἀβραὰμ³

ἐνθα ἀρχηγέτης = γενάρχης. Πρβλ. παραλλήλους ἐκφράσεις ἀνωτέρω παρὰ Φίλωνι.

Ὁ Κέλσος παρ' Ὀριγένει⁴ χρησιμοποιεῖ τὴν λ. κυρίως χρονικῶς :

τῆς ὀρθῆς καὶ δικαίας φύσεως ὁ Θεὸς ἐστὶν ἀρχηγέτης⁵

= αἷτιος, δημιουργός. Πρβλ. παρομοίας ἐκφράσεις ἀνωτέρω.

Ὁμοίως :

Ὁ Θεός, ἅτε ἀρχηγέτης τυγχάνων παντὸς καλοῦ⁶.

Πρὸς τοῦτο πρβλ. τὴν παράλληλον φράσιν τοῦ Ὀριγένους χαρακτηρίζοντος τὸν Θεὸν ὡς « ἀρχηγὸν τῶν καλῶν »⁷ καὶ ἄλλας παρομοίας φράσεις⁸ ἃς ἰδ. ἄνωτ.

1. Αὐτόθ. 1, 31, 6.

2. Διάλ. 35, 6.

3. Ὁμιλ. Β', κεφ. 16.

4. Δέον ὅπως σημειωθῇ ὅτι ἐν ἀπάσαις ταῖς κατωτέρω ἀναγραφομέναις περιπτώσεσιν ἡ λ. χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τοῦ Κέλσου, πρὸς ὃν ἀπαντῶν ὁ Ὀριγένης (ἐν ταῖς κατὰ Κέλσου συγγραφαῖς αὐτοῦ) χρησιμοποιεῖ φράσεις αὐτοῦ. Αἱ φράσεις αὗται σημειοῦνται ἐνταῦθα δι' ἀραιῶν γραμμάτων.

5. Κατὰ Κέλσ. V, Πρωσ. II 15, 19.

6. Κατὰ Κέλσ. V, Πρωσ. II 25, 8.

7. Ἰδ. ἄνωτ. σελ. 44.

8. Κλήμ. Ἀλεξ. Πρωσ. III, 16, 13. Πολυβ. 5, 28, 5. 11, 30, 3. 24, 10, 8. Ditt. S.I.G. 711 L, 13.

Παρά τοῦ Κέλσου ἐπίσης ὀνομάζεται ὁ Ἰησοῦς τῆς στάσεως ἀρχηγέτης¹, πρὸν ὃν ἀπαντῶν ὁ Ὠριγένης λέγει:

Οὐ στάσεως οὖν ἀρχηγέτης ὁ Ἰησοῦς ἀλλὰ πάσης εἰρήνης, ὁ εἰπὼν τοῖς μαθηταῖς «εἰρήνην...»².

Ἐνταῦθα ἡ λ. σημαίνει ἐπίσης τὸν αἷτιον, τὸν πρόξενον. Πρὸς τὸ στάσεως ἀρχηγέτης πρβλ. τὰς φράσεις ἀρχηγός τῆς ἀποστασίας, τῆς στάσεως, τῆς ἀποστάσεως ἀρχηγέτης κ.λ.π. ὡς ἤδη ἀνωτέρω συνηντήσαμεν.

Ἐπίσης παρ' Ὠριγένει ἐμφανίζεται ὁ «Ἰουδαῖος» λέγων πρὸς τὸν Κέλσον:

ἐλπίζομεν δὴ πού ἀναστήσεσθαι ἐν σώματι καὶ βιοτήν ἔξειν αἰώνιον, καὶ τούτου παράδειγμα καὶ ἀρχηγέτην τὸν πεμπόμενον ἡμῖν ἔσεσθαι, δεικνύντα ὅτι οὐκ ἀδύνατόν τινα τῷ Θεῷ σὺν τῷ σώματι ἀναστήσαι³.

Ἐνταῦθα ἡ λ. δηλοῖ προφανῶς τὸν ἐναρχόμενόν τινος, τὸν πρῶτον μιᾶς σειρᾶς, ἄλλων ἀκολουθούντων ἢ ἀκολουθησόντων, αὐτοῦ διὰ τῆς πράξεώς του χρησιμεύοντος ὡς παράδειγμα (ἴδ. λέξιν ἐν τῷ κειμένῳ), ἐν προκειμένῳ ποιῶντα τὴν ἐναρξιν τῆς ἀναστάσεως.

Ἐπίσης:

Κέλσος... φησιν... ἐρήσομαι δὲ αὐτούς, πόθεν ἤκουσιν, ἢ τίνα ἔχουσιν ἀρχηγέτην πατρίων νόμων. οὐδένα, φήσουσι, οἷ γε ἐκεῖθεν μὲν ὄρμηται καὶ αὐτοὶ καὶ τὸν διδάσκαλόν τε καὶ χοροστάτην οὐκ ἄλλοθεν ποθεν φέρουσιν· ὁμως δ' ἀφεστήκασιν Ἰουδαίων... (ἀπάντησις Ὠριγένους) ...καὶ φαμέν γε πρὸς τοὺς ἐρομένους ἡμᾶς, πόθεν ἤκομεν ἢ τίνα ἔχομεν ἀρχηγέτην, ὅτι ἤλθομεν κατὰ τὰς Ἰησοῦ ὑποθήκας συγκόψαι «τὰς» πολεμικὰς ἡμῶν λογικὰς «μαχαίρας» καὶ ὑβριστικὰς «εἰς ἄροτρα»... οὐδὲ μανθάνομεν «ἔτι πολεμεῖν», γενόμενοι διὰ τὸν Ἰησοῦν υἱοὶ τῆς εἰρήνης, ὅς ἐστιν ἡμῶν ἀρχηγός ἀντὶ τῶν πατρίων, ἐν οἷς «ξένοι τῶν διαθηκῶν» ἐτυγχάνομεν, λαμβάνοντες νόμον, ἐφ' ᾧ χάριτας ὁμολογοῦντες τῷ ἡμᾶς ὄντα ἀπὸ τῆς πλάνης λέγομεν... ὁ χοροστάτης οὖν ἡμῶν καὶ διδάσκαλος ἀπὸ Ἰουδαίων ἐξεληθὼν ὅλην νέμεται τῷ λόγῳ τῆς διδασκαλίας ἑαυτοῦ τὴν οἰκουμένην⁴.

1. Κατὰ Κέλσ. VIII, Πρωσ. II 231, 7-8.

2. Αὐτόθι 23-25.

3. Κατὰ Κέλσ. II Πρωσ. I 199, 12-15.

4. V, Πρωσ. II 34, 23-36, 6.

Πρὸς τοῦτο πρβλ. τὸ ἀλλαχοῦ ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ λεγόμενον :

ἐκόντιες δ' ὑπερβησόμεθα εἰπεῖν εἰς ἃ προλαβόντιες ἐξεθέμεθα διδάσκοντες πόθεν ἤκομεν καὶ τίνα ἀρχηγὸν ἔχομεν καὶ τίς ὁ ἀπὸ τούτου νόμος¹.

Ἐνταῦθα ὑπάρχει θαυμαστή τις ἐναλλαγή τακτικῶν καὶ χρονικῶν ἐννοιῶν τῶν λέξεων ἀρχηγέτης καὶ ἀρχηγός. Ἐν ἀρχῇ λέγει ὁ Κέλσος « τίνα ἔχουσιν ἀρχηγέτην πατρίων νόμων », ἐννοῶν διὰ τῆς λ. ἀρχηγέτης τὸν εἰς ὃν ἀνάγουσι τὴν ἀρχὴν τῶν πατρίων νόμων, τὸν οὗ τὴν αὐθεντίαν διὰ τὴν ἰσχύϊν τῶν πατρίων νόμων ἐπικαλοῦνται· τὸν ἐξ οὗ οἱ πατριοὶ νόμοι προέρχονται, ὅς διὰ τοῦ κύρους αὐτοῦ καθιστᾶ τούτους πράγματι νόμους. Ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ ἀρχῆς τῶν πατρίων νόμων, περὶ τοῦ ἐξ οὗ οἱ νόμοι προέρχονται, ἐξαίρεται τὸ χρονικὸν στοιχεῖον. Ἐφ' ὅσον δὲ πρόκειται περὶ νομοθέτου, κυροῦντος διὰ τῆς αὐθεντίας αὐτοῦ τοὺς νόμους, δὲν ἀπουσιάζει τὸ τακτικὸν στοιχεῖον. Ἐφ' ὅσον δὲ οἱ νόμοι οὗτοι εἶναι πατριοὶ, ὁ ἀρχηγέτης αὐτῶν ἀνάγεται εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν πατέρων, τοποθετεῖται μεταξὺ τῶν πατέρων· ὑποδηλοῦται δηλ. ἐνταῦθα καὶ ἡ ἐννοια τοῦ γενάρχου, ἐξ οὗ οὐ μόνον οἱ νόμοι, ἀλλὰ καὶ τὸ γένος προῆλθεν, ὑφ' ἣν ἐννοιαν ἐξ ἄλλου ἢ λέξις ἀρχηγέτης ὡς καὶ ἡ ἀρχηγός ἐν τῇ ἐλληνικῇ γραμματείᾳ συνήθης τυγχάνει. Τὴν ἐννοιαν ταύτην ἐνισχύει ἡ συνέχεια : « οὐδένα, φήσουσιν, οἳ γε ἐκεῖθεν μὲν ὄρμηται... » Τὸ « ὄρμηται » ἐξαίρει τὸν ἐξ οὗ προέρχονται. Ἐν τῇ συνεχείᾳ : « καὶ αὐτοὶ καὶ τὸν διδάσκαλόν τε καὶ χοροστατήν οὐκ ἄλλοθεν ποθεν φέρουσι », τὸ « διδάσκαλος » τίθεται ὡς παράλληλον πρὸς τὸ « ἀρχηγέτης πατρίων νόμων » = ὁ διὰ τῆς νομοθεσίας διδάσκαλος γεγονώς², ἐνῶν διὰ τοῦ « χοροστατής » ἐξαίρεται ἡ τακτικὴ σημασία τῆς λέξεως.

Ἐπὶ τὴν σημασίαν τοῦ γενάρχου κατανοεῖ τὴν λέξιν καὶ ὁ Ὠριγένης, ἀπαντῶν : « καὶ φασί γε πρὸς τοὺς ἐρομένους ἡμᾶς, πόθεν ἤκομεν ἢ τίνα ἔχομεν ἀρχηγέτην... ». Δὲν γράφει, ὡς ὁ Κέλσος, « ἀρχηγέτην πατρίων νόμων » ἀλλ' ἀπλῶς « ἀρχηγέτην », γενικεύων οὕτω τὴν ἐννοιαν ταύτην ἐπεξηγουμένην διὰ τοῦ « πόθεν ἤκομεν ».

Ὀλίγον διαφέρει τὸ β' τεμάχιον : « Πόθεν ἤκομεν καὶ τίνα ἀρχηγὸν ἔχομεν καὶ τίς ἀπὸ τούτου νόμος ». Μετὰ τὸ « τίνα ἀρχηγὸν ἔχομεν » ἐπάγει τὸ « καὶ τίς ὁ ἀπὸ τούτου νόμος », ὅπερ πλησιάζει περισσότερον πρὸς τὸ τοῦ Κέλσου « ἀρχηγέτην πατρίων νόμων » χωρὶς νὰ αἴρεται

1. Αὐτόθι 55, 15 - 17.

2. Πρβλ. ἀνωτ. παράλληλα περὶ διδασκάλου.

συγχρόνως και τὸ ἀπροσδιόριστον τῆς ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ἐννοίας « ἄρχηγός » ὡς ἀνωτέρω τοῦτο και ἐν τῷ « ἄρχηγέτης » συμβαίνει.

Ἐν συνεχείᾳ και ὡς ἀπάντησιν « πρὸς τοὺς ἐρομένους ἡμᾶς, πόθεν ἤκομεν ἢ τίνα ἔχομεν ἄρχηγέτην », λέγει ὁ Ὠριγένης « ὅτι ἤλθομεν κατὰ τὰς Ἰησοῦ ὑποθήκας συγκόψαι τὰς... μαχαίρας... εἰς ἄροτρα ». Τὸ « κατὰ τὰς Ἰησοῦ ὑποθήκας » χαρακτηρίζει τὸν Ἰησοῦν ὡς διδάσκαλον - νομοθέτην, ὑφ' ἣν ἐννοίαν ὁ Κέλσος χρησιμοποιεῖ τὰς ἐννοίας διδάσκαλος = ἄρχηγέτης πατρίων νόμων = ὁ ἐξ οὗ ὁ νόμος. (Πρβλ. τίς ἀπὸ τούτου νόμος), ὡς ἀνωτέρω ἐξεθέσαμεν.

Τὸ « ἤλθομεν κατὰ τὰς Ἰησοῦ ὑποθήκας... » τίθεται ὡς ἄμεσος ἀπάντησις εἰς τὸ « πόθεν ἤκομεν ἢ τίνα ἔχομεν ἄρχηγέτην ». Τὸ ὅτι τὸ « ἄρχηγέτην » λαμβάνεται ἀπολύτως, χωρὶς τὸ « τῶν πατρίων νόμων », ἐνισχύει, ὡς ἐλέχθη, τὴν χρονικὴν σημασίαν τῆς λέξεως· τὸ ὅτι δὲ ὡς ἀπάντησις εἰς τὸ « τίνα ἔχομεν ἄρχηγέτην » τίθεται τὸ « ἤλθομεν κατὰ τὰς Ἰησοῦ ὑποθήκας... » ὅπερ, ὡς εἴπομεν, ἐξαίρει τὸν Ἰησοῦν ὡς διδάσκαλον - νομοθέτην, τοῦτο τονίζει τὴν τακτικὴν τῆς λέξεως σημασίαν· ἐναρμονίζονται δηλαδὴ ἀπολύτως ἐνταῦθα αἱ δύο αὐταὶ σημασίαι τῆς λ. ἄρχηγέτης.

Ἐν τῷ « γενόμενοι διὰ τὸν Ἰησοῦν υἱοὶ τῆς εἰρήνης, ὅς ἐστιν ἡμῶν ἄρχηγός » τὸ « υἱοὶ τῆς εἰρήνης » ἐν συνδυασμῷ πρὸς τ' ἀνωτέρω συνηγορεῖ ὑπὲρ τοῦ νὰ νοηθῇ ὁ Ἰησοῦς ἄρχηγός ὡς πατήρ, γενάρχησ. « Ἀντὶ τῶν πατρίων » ἐνν. νόμων. Διὰ τὰ ἐν συνεχείᾳ ἐν τῇ ἀπαντήσει τοῦ Ὠριγένους « ὁ χοροστάτης οὖν ἡμῶν και διδάσκαλος », ἰσχύουσι τὰ ἀνωτέρω διὰ τὰ ἀντίστοιχα τοῦ Κέλσου λεχθέντα· τὸ ἐν συνεχείᾳ τέλος « ὅλην νέμεται τῷ λόγῳ τῆς διδασκαλίας ἑαυτοῦ τὴν οἰκουμένην », ἐμφανίζει τὸν Ἰησοῦν ὡς ἡγέτην και διδάσκαλον. Τὸ νέμεται ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἀνωτέρω πολλάκις λεχθὲν νόμος.

Παρ' Ἰουλιανῷ ἀπαντᾷ ἡ φράσις:

ἠδύρηκαμεν δὴ τὸν ἄρχηγέτην τῆς φιλοσοφίας¹

ἀναφερομένη εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, οὗ λατρευτικὸν ἐπίθετον εἰς τὰς πλείστας περιπτώσεις ἡ λ. ἄρχηγέτης τυγχάνει. Ἐνταῦθα βεβαίως δὲν πρόκειται περὶ τοιούτου ἐπιθέτου. Ἡ λέξις σημαίνει τὸν ἰδρυτὴν, τὸν δημιουργόν. Τὴν φράσιν ἄρχηγός - ἄρχηγέτης τῆς φιλοσοφίας ἔχομεν ἀνωτέρω πολλάκις συναντήσῃ². Ἐπίσης δεόν ὅπως σημειωθῇ, ὅτι ὅλι-

1. Λόγ. VI, 188 B.

2. Ἰδ. Ἀριστοτ. Μεταφυσ. 983b, 20. Ἐπιφ. Παναρ. E 1, 4 = Πρωσ. I 183, 21 κ.ἄ.

γον ἀνωτέρω¹ ὑπάρχει ἡ ταυτόσημος φράσις « ἀρχηγός τῆς φιλοσοφίας », ἀναφερομένη ὁμοίως εἰς τὸν Ἄπόλλωνα².

Ἐν ταῖς « Νεαραῖς » τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἡ λέξις ἔχει τακτικὴν σημασίαν :

Καλείσθω τε ὁ ταύτης ἡγούμενος τῇ πατρίῳ φωνῇ *Procos. Justinianus Cappadociae*, ὥστε καὶ τὸ τῆς ἀρχῆς ἔχειν ἴδιον καὶ τὸν ἀρχηγέτην συνονομάζειν τῷ πράγματι³.

Τὸ ἀρχηγέτης ἐπεξηγεῖται διὰ τοῦ ἡγούμενος, ἀμφότερα δὲ ἀφορῶσιν εἰς τὸν τίτλον τοῦ ἀνθυπάτου = Proconsul.

Περαίνοντες τὴν διερεύνησιν τῆς λ. ἀρχηγέτης σημειοῦμεν ὅτι ἐκ τῶν βυζαντινῶν λεξικογράφων ὁ Σουΐδας ἐρμηνεύει τὴν λέξιν διὰ τοῦ ἡγεμῶν⁴.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΓΛΩΣΣΙΚΩΣ ΣΥΓΓΕΝΕΙΣ ΛΕΞΕΙΣ

Ἄρχος. Ἡ λέξις αὕτη, ἀπαντῶσα ἤδη παρ' Ὀμήρω⁵ καὶ Ἡσιόδω⁶ καὶ ἐμφανιζομένη καὶ ἐν τοῖς ἐφεξῆς συγγραφεῦσι συχνάκις καὶ συχνότερον ἐν ἐπιγραφαῖς⁷, σημαίνει τὸν κυρίαρχον, τὸν ἡγεμόνα, τὸν ἀρχοντα, τὸν κυβερνήτην· ἄρα συμπίπτει ἡ σημασία τῆς λέξεως ταύτης πρὸς τὴν τακτικὴν σημασίαν τῆς λέξεως ἀρχηγός. Ὁ Ἡσύχιος⁸ καὶ ὁ Ζωναράς⁹ ἐρμηνεύουσι τὴν λέξιν διὰ τοῦ ἡγεμῶν.

1. 188 A.

2. Ἰδ. ἀνωτ. σελ. 48.

3. 30, 5.

4. Ἐκδ. A. Adler, σελ. 379. Ἰδ. καὶ Suidae lexicon graece et latine, ed. G. Bernhardt, Tomus prior 1853, σελ. 770, ὑποσημ. = dux.

5. A 144, 311, B 233, 493, δ 629, φ 187.

6. Epische und elegische Fragmente, ed. W. Schubart - U. v. Wilamowitz - Moellendorff, II A 3, 13.

7. Πρβλ. Dialect. Graec. ex. epigr. potiora ed. Schwyzler, 83 B, 7. 16 (Ἄργος), αὐτόθ. 180 (Γόργυς), αὐτόθ. 723, 3 (Μίλητος). H. M. Searles, A Lexicogr. Study of the Gr. Inscriptions 111. M. Tod, Gr. hist. inscript. I, 32. Ditt., Syll. 749, 1-2 (Μίλητος). C.I.G. 373. Epigrammata, ed. P. Friedländer, 117 κ.α.

8. 7598, 7599.

9. Ioannis Zonarae et Photii, Lexica. Tomus I - II, Ioannis Zonarae, Lexicon, ed. J. A. H. Tittmann, 294.